

United Nations
SERBIA

ПРАВОСУДНА
АКАДЕМИЈА

Директна примена стандарда Уједињених нација за заштиту људских права

UNIVERSAL DECLARATION OF
HUMAN RIGHTS

YEARS

#STANDUP4HUMANRIGHTS

Пројекат се спроводи уз подршку УН Програма редовне техничке сарадње (RPTC) који у Републици Србији имплементира Тим за људска права Уједињених нација у Србији

Директна примена стандарда људских права УН у поступцима пред домаћим судовима

Тематски модул: **ПРАВА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ**

ЗАБРАНА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

1. РЕЛЕВАНТНИ УН ИЗВОРИ - СТАНДАРДИ

Међународни пакт о грађанским и политичким правима ("Службени гласник СФРЈ - Међународни уговори", 7/71)

Члан 2. став 1. Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим пактом без обзира нарочито на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност.

Члан 26. Сва су лица једнака пред законом и имају право без икакве дискриминације на подједнаку заштиту закона. У том смислу, закон мора да забрањује сваку дискриминацију и да обезбеди свим лицима подједнаку и успешну заштиту против сваке дискриминације, нарочито у погледу расе, боје, пола, језика, вере, политичког или другог убеђења, националног или социјалног порекла, имовног стања, рођења или сваког другог стања.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима ("Службени гласник СФРЈ - Међународни уговори", 7/71)

Члан 2. став 2. Државе чланице овог пакта се обавезују да гарантују да ће сва права која су у њему формулисана бити остваривана без икакве дискриминације засноване на раси, боји, полу, језику, вери, политичком мишљењу или каквом другом мишљењу, националном или социјалном пореклу, имовинском стању, рођењу или каквој другој околности.

Конвенција о правима особа са инвалидитетом

(„Службени гласник РС – Међународни уговори“, бр. 42/2009)

Члан 2. став. 4. "Дискриминација по основу инвалидитета" подразумева сваку разлику, искључивање или ограничење на основу инвалидитета, што има за циљ или ефекат нарушења или поништења признавања, уживања или вршења, равноправно са другима, свих људских права и основних слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, цивилној или било којој другој области. Она обухвата и све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумног прилагођавања;

Члан 5.

1. Државе стране уговорнице констатују да су сви појединци једнаки пред законом и по закону, као и да имају право да без икакве дискриминације уживају једнаку заштиту и једнаке погодности у складу са законом.

2. Државе стране уговорнице ће забранити сваку дискриминацију по основу инвалидности и гарантоваће особама са инвалидитетом једнаку и ефикасну правну заштиту од дискриминације по било ком основу.

3. Да би унапредиле једнакост и отклониле дискриминацију, државе стране уговорнице ће предузети све одговарајуће кораке за обезбеђење разумног прилагођавања.

4. Посебне мере које су неопходне за убрзавање или достизање *де факто* једнакости особа са инвалидитетом неће се сматрати дискриминацијом у смислу одредаба ове конвенције.

Члан 6.

1. Државе потписнице признају да су жене и девојнице са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и у том смислу предузеће мере ради осигуравања пуног и равноправног уживања свих људских права и основних слобода од стране жена и девојница са инвалидитетом.

2. Државе потписнице предузеће све одговарајуће мере како би осигурале пун развој, напредак и оснаживање жена, ради гарантовања вршења и уживања њихових људских права и основних слобода из ове Конвенције.

Универзална декларација о људским правима

(Резолуција 217 А (ИИИ) Генералне скупштине УН, од 10. децембра 1948. године)

Члан 1.

Сва Ијудска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу и треба да једни према другима поступају у духу братства.

Члан 2. Свакоме припадају сва права и слободе проглашене у овој декларацији без икакве разлике, као што су раса, боја, пол, језик, вера, политичко или друго мишљење, национално или друштвено порекло, имовина, рођење или друге околности. Даље, не сме се чинити било каква разлика на основу политичког, правног или међународног положаја земље или подручја којима неко лице припада, било да је ово подручје независно, под старатељством, несамоуправно, или да се налази ма под којим другим ограничењима суверености.

2. ДОМАШАЈ УН СТАНДАРДА

Општи коментар бр. 6 (2018) о једнакости и недискриминацији, Комитет УН за права особа са инвалидитетом, Комитет за права особа са инвалидитетом (ЦРПД/Ц/ГЦ/6), 26. април 2018.

ИИ. Једнакост и недискриминација особа са инвалидитетом у међународном праву

5. Једнакост и недискриминација су срж свих уговора о људским правима. Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима забрањују дискриминацију по основу било ког личног својства, а чл. 5. Конвенције о правима особа са инвалидитетом је управо од њих и потекао. Све тематске конвенције Уједињених нација о људским правима имају за циљ да успоставе једнакост и елиминишу дискриминацију и садрже одредбе о једнакости и недискриминацији. Конвенција о правима особа са инвалидитетом узела је у обзир искуства других конвенција, а принципи једнакости и недискриминације изражавају еволуцију традиције и приступа Уједињених нација.

6. Термин "достојанство" појављује се у Конвенцији чешће него у било којој другој конвенцији Уједињених нација о људским правима. Укључен је у преамбулу, у којој се државе чланице позивају на Повељу Уједињених нација и на принципе који су њоме проглашени, а који признају урођено достојанство и вредност и једнака и неотуђива права свих чланова људске породице, као основа слободе, правде и мира у свету.

7. Једнакост и недискриминација чине срж Конвенције и доследно се понављају у свим њеним члановима који гарантују супстантивна права, уз употребу израза "на равноправној основи с другима". Тиме су сва права која Конвенција гарантује повезана са принципом недискриминације. Људско достојанство, интегритет и једнакост ускраћени су онима са стварним или претпостављеним инвалидитетом. Дискриминација постоји и наставља се, укључујући и њене бруталне облике, као што су недобровољне и/или присилне системске стерилизације и медицинске и/или хормонске интервенције (нпр. лоботомија или "Ашлеј третман"), присилно давање лекова, присилни електрошокови, затварање, системско убиство под називом "еутаназија", присилни и недобровољни абортус, ускраћивање приступа здравственој заштити, сакаћење и трговина деловима људског тела, посебно особа са албинизмом.

ИИИ. Модел инвалидности заснован на људским правима и инклузивној једнакости

8. Индивидуални или медицински модел инвалидности спречава примену принципа једнакости у односу на особе са инвалидитетом. Према медицинском моделу инвалидности, особе са инвалидитетом нису признате као титулари права, већ се, уместо тога, "своде" на свој инвалидитет. Према овим моделима, дискриминаторни или различит третман и искључивање особа са инвалидитетом сматра се нормом и легитимисани су медицинским приступом инвалидитету као неспособности.

9. Модел инвалидности заснован на људским правима препознаје да је инвалидитет социјални конструкт и да инвалидитет не сме представљати легитиман основ за

ускраћивање или ограничавање људских права. Овај модел признаје да је инвалидитет један од неколико слојева идентитета. Стога, закони и политике морају узети у разматрање разноликост особа са инвалидитетом. Он такође признаје да су људска права међузависна, међусобно повезана и недељива.

10. Изједначавање могућности, као општи принцип, према члану 3. Конвенције, представља значајан помак од модела формалне једнакости ка моделу супстантивне једнакости. Формална једнакост је усмерена на спречавање директне дискриминације налагањем да особе у сличним ситуацијама буду слично третиране. Може помоћи у борби против негативних стереотипа и предрасуда, али не може понудити решења за "дилему разлике", јер не разматра и не прихвата разлике међу људима. За разлику од тога, супстантивна једнакост тражи решавању структуралне и индиректне дискриминације и узима у обзир однос моћи. Њоме се признаје да "дилема разлике" подразумева и игнорисање и признавање разлика међу људима како би се постигла равноправност.

11. Инклузивна једнакост је нови модел једнакости развијен током рада на Конвенцији. Он обухвата модел супстантивне једнакости и проширује и разрађује садржај једнакости, који се јавља: (а) као инструмент за исправљање друштвено-економских неједнакости путем праведне прерасподеле; (б) као инструмент борбе против стигме, стереотипа, предрасуда и насиља и признања достојанства људских бића и њихове интерсекционалности; (ц) као инструмент који унапређује учешће, потврђујући друштвену природу људи као чланова друштвених група и човечанства, кроз укључивање у друштво; и (д) као инструмент који обезбеђује да разлике буду ствар људског достојанства. Конвенција је заснована на инклузивној једнакости.

ИВ. Правни карактер недискриминације и једнакости

12. Једнакост и недискриминација су и принципи и права. Конвенција их у члану 3. разматра као принципе, а у члану 5. као права. Они су такође средства за тумачење за сва друга начела и права садржана у Конвенцији. Принципи/права једнакости и недискриминације представљају камен темељац међународне заштите гарантоване Конвенцијом. Промовисање равноправности и борба против дискриминације представљају свеобухватне обавезе које се непосредно реализују. Оне нису предмет прогресивне реализације.

13. Члан 5. Конвенције, као и члан 26. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, садржи самосталну одредбу независну од других одредаба. Забрањује *де юуре* или *де факто* дискриминацију у било којој области која је регулисана и заштићена од стране јавних власти. Када се чита заједно са чланом 4 (1) (е), јасно је да се њено дејство простире и на приватни сектор.

В. Нормативни садржај

Б. Члан 5. став 1. о једнакој заштити и једнакој користи од закона

16. "Једнака законска заштита" и "једнака корист од закона" укључују сродне, али различите концепте једнакости и недискриминације. Израз "једнака законска заштита" добро је познат у међународном праву о људским правима и од националног законодавства захтева да се приликом доношења закона и политика суздржавају од очувања или успостављања дискриминације особа са инвалидитетом. Када се члан 5. узме у вези са члановима 1, 3. и 4. Конвенције, јасно је да државе уговорнице морају предузети

посебне мере, како би се особама са инвалидитетом омогућило да на једнакој основи учивају законом гарантована права. То често захтева обезбеђивање приступачности, разумно прилагођавање и пружање индивидуалне подршке. Да би се осигурале једнаке могућности за све особе са инвалидитетом, користи се појам "једнака корист од закона", што значи да државе уговорнице морају елиминисати препреке за приступ свим правима, обезбедити једнакост пред законом и једнакост у приступу правди у погледу остваривања права.

Ц. Члан 5 (2) о забрани дискриминације и једнакој и ефикасној правној заштити

17. Члан 5. став 2. садржи законске услове за остваривање равноправности особа са инвалидитетом и особа која се са њима повезане. Обавеза да се забрани свака дискриминација на основу инвалидитета односи се на особе са инвалидитетом и особе које су са њима повезане, нпр. родитељи деце са сметњама у развоју. Обавеза да особама са инвалидитетом гарантује једнаку и ефикасну правну заштиту од дискриминације по свим основама далекосежна и намеће државама уговорницама позитивне дужности. Дискриминација заснована на инвалидитету дефинисана је у члану 2. као "свака разлика, искључивање или ограничавање на основу инвалидитета, које има за циљ или последицу нарушавање или ускраћивање признавања, уживања или вршења свих људских права и основних слобода у политичкој, економској, друштвеној, културној, цивилној или било којој другој области, равноправно са другима. Она обухвата све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумног прилагођавања". Та дефиниција се заснива на правним дефиницијама дискриминације у међународним уговорима о људским правима, као што је члан 1. Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, а члан 1. Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена. Она, међутим, превазилази те дефиниције у два аспекта: прво, укључује "ускраћивање разумног прилагођавања", као облик дискриминације заснован на инвалидитету; Друго, израз "на равноправној основи са другима" је нова компонента. У члановима 1. и 3. Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена садржана је слична, али и ограниченија реченица: "на основу једнакости мушкараца и жена". Израз "равноправно са другима" није ограничен само на дефиницију дискриминације засноване на инвалидитету, већ и на читаву Конвенцију о правима особа са инвалидитетом. С једне стране, то значи да особе са инвалидитетом неће имати више или мање права или користи у односу на општу популацију. С друге стране, она захтева да државе уговорнице предузму конкретне мере за постизање де факто једнакости особа са инвалидитетом, како би осигурале да оне могу уживати сва људска права и основне слободе.

18. Обавеза забране "сваке дискриминације" укључује све облике дискриминације. Међународна пракса у области људских права идентификује четири главна облика дискриминације, која се могу појавити појединачно или истовремено:

(а) "Непосредна дискриминација" постоји када се према особама са инвалидитетом поступа неповољније у односу на друге особе у сличној ситуацији због различитог личног статуса који је повезан са заштићеним личним својством. Она такође укључује штетне радње или пропуштања на основу забрањеног основа код којих нема упоредиве сличне ситуације. Мотив или намера дискриминатора није релевантна за утврђивање да ли је

дошло до дискриминације. На пример, државна школа која одбија да прими дете са инвалидитетом како не би мењала школски програм врши директну дискриминацију;

(б) "Индијектна дискриминација" значи да закони, политике или праксе наизглед делују неутрално, али имају несразмерно негативан ефекат на особе са инвалидитетом. До ове дискриминације долази када могућност која се чини доступном у реалном животу искључује одређене особе због тога што им њихов статус не омогућава да могућност искористе. На пример, ако школа не нуди књиге у формату који омогућава лако читање и разумевање, она индијектно дискриминише особе са интелектуалним инвалидитетом, које су принуђене, иако им је технички дозвољено да похађају школу, да траже другу образовну установу. Слично томе, уколико је кандидат са ограниченом покретљивошћу имао интервју за посао на другом спрату у згради без лифта, ова ситуација га, иако му је дозвољено да приступи интервјуу, ставља у неједнак положај;

(ц) "Ускраћивање разумног прилагођавања" [...];

(д) "Узнемиравање" је облик дискриминације која се врши када нежељено понашање у вези са инвалидитетом или на основу другог забрањеног основа има за циљем или последицу повреду достојанства особе и изивање страха и стварање непријатељског, понижавајућег, увредљивог или агресивног окружења. То се може догодити предузимањем радњи или изговарањем речи које утичу на подстицање разлика и угњетавање особа са инвалидитетом. Посебну пажњу треба посветити особама са инвалидитетом који живе у изолованим срединама, посебно у домовима за особе са инвалидитетом и школама или психијатријским болницама, где је ове дискриминација вероватнија, по дефиницији је мање видљива и из тог разлога може остати некажњена. "Булинг" и његове сајбер форме, сајбер злостављање и сајбермржња, такође представљају нарочито насилне и штетене форме злочина из мржње. Други примери укључују насиље (засновано на инвалидитету) у свим његовим појавним облицима, као што су силовање, злоупотреба и експлоатација, злочини из мржње и премласивања.

19. Дискриминација може бити заснована на једном личном својству, као што су инвалидитет или пол, или на вишеструким и/или укрштеним личним својствима. "Интерсекционална дискриминација" се јавља када особа са инвалидитетом или особа повезана са инвалидитетом трпи дискриминацију било ког облика на основу инвалидитета, у комбинацији са бојом коже, родом, језиком, религијом, етничким, полним или другим статусом. Интерсекционална дискриминација може се јавити у облику директне или посредне дискриминације, ускраћивања разумног прилагођавања или узнемиравања. На пример, док немогућност приступа општим информацијама везаним за здравље због њиховог неприлагођеног формата погађа све особе на основу њиховог инвалидитета, ускраћивање приступа жени без чула вида услугама планирања породице ограничава њена права на основу укрштања њеног пола и инвалидитета. У многим случајевима тешко је раздвојити ове основе. Државе уговорнице се морају бавити вишеструком и интерсекционалном дискриминацијом особа са инвалидитетом. "Вишеструка дискриминација" је, према ставу Комитета, ситуација у којој особа може бити изложена дискриминацију по основу два или више личних својстава, у смислу да је дискриминација кумулативна или појачана. Интерсекцијска дискриминација се односи на ситуацију у којој се више основа делује истовремено и у интеракцији су један са другим на начин да су

нераздвојиви, чиме су особе изложене јединственом типу неповонијег третмана и дискриминације.

20. Дискриминација "на основу инвалидитета" може бити бити извршена према особама које имају инвалидитет у време вршења дискриминације, које су у прошлости имале инвалидитет, које имају предиспозиције за инвалидитет у будућности, за које се претпоставља да имају инвалидитет, као и према особама које су повезане са особом са инвалидитетом. Ова дискриминација је позната под називом "асоцијативна дискриминација". Циљ због кога члан 5. има тако широк опсег јесте да се искорене и сузбију све дискриминаторне ситуације и/или дискриминаторна понашања која су повезане са инвалидитетом.

21. Заштита од "дискриминације по свим основама" значи да се морају узети у обзир сви могући основи дискриминације и њихова узјамна повезаност. Могући разлози укључују, али нису ограничени на: инвалидитет; здравствено стање; генетске или друге предиспозиције болести; расу; боју; порекло, пол, трудноћу и материнство/очинство; грађански, породични статус или службени положај, родни идентитет, пол, језик; религију; политичко или друго мишљење; национално, етничко, аутохтоно или социјално порекло; стаус мигранта, избеглице или азиланта; припадност националној мањини; економски или имовински статус; рођење; старост, или комбинација било ког од тих основа или карактеристика повезана са било којим од ових основа.

22. "Једнака и делотворна правна заштита од дискриминације" значи да државе уговорнице имају позитивне обавезе у погледу заштите особа са инвалидитетом од дискриминације, уз обавезу доношења специфичних и свеобухватних закона против дискриминације. Изричиту законску забрану дискриминације особа са инвалидитетом треба да прати обезбеђивање одговарајућих и ефикасних правних средстава и санкција у вези са интерсекционалном дискриминацијом у грађанским, управним и кривичним поступцима. Када је дискриминација системске природе, накнада штете појединцу можда неће имати стварног ефекта у смислу промене приступа. У таквим случајевима, државе уговорнице својим законима треба да предвиде "перспективно, неновчана правна средства", имајући у виду да су државе уговорнице дужне да пруже и другу делотворну заштиту од дискриминације коју врше појединци и организације.

Члан 5. став 4. о посебним мерама

28. Посебне мере, које не представљају дискриминацију, јесу позитивне или афирмативне мере усмерене на убрзавање или достизање *де фацто* једнакости особа са инвалидитетом. Такве мере се помињу и у другим међународним инструментима о људским правима, као што је члан 4. Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена, или члану 1. став 4. Међународне конвенције о укидању свих облика расне дискриминације, и подразумевају усвајање или одржавање одређених привилегија у корист недовољно заступљених или маргинализованих група. Такве мере су, генерално, привременог карактера, иако у неким случајевима, узимајући у обзир контекст и околности, укључујући и природу болести или структурне баријере, постоји потреба за перманентним посебним мерама. Примери посебних мера су програми образовања и подршке за особе са инвалидитетом, расподела и/или прерасподела ресурса, циљани програми запошљавања, запошљавање и промоција запослених особа са инвалидитетом, систем

квота, мере за побољшање статуса и оснаживање особа са инвалидитетом, као и организовање привремене здравствене неге и обезбеђивање техничких помагала.

29. Посебне мере које предузимају државе уговорнице у складу са чланом 5 (4) Конвенције треба да буду у складу са свим њеним принципима и одредбама. Посебно, оне не би требало да доприносе изолацији, сегрегацији, стереотипизацији, стигматизацији и другим облицима дискриминације особа са инвалидитетом. Тако, приликом предузимања посебних мера, државе уговорнице треба да консултују особе са инвалидитетом и њихове представнике активно укључе у овај посао.

VI. Опште обавезе држава чланица према Конвенцији, које се односе на недискриминацију и једнакост

30. Државе уговорнице имају обавезу поштовања, заштите и остваривања права свих особа са инвалидитетом на недискриминацију и једнакост. У том смислу, државе уговорнице морају се уздржати од било којих радњи које дискриминишу особе са инвалидитетом. Конкретно, државе уговорнице ће изменити или укинути постојеће дискриминаторне законе, прописе, обичаје и праксу. У том погледу Комитет често даје примере, који укључују: законе о старатељству и друга правила која крше право на пословну способност; законе о менталном здрављу, који легитимишу принудну институционализацију и принудни медицински третман, који су дискриминаторни и морају бити укинути; стерилизација жена и девојака са инвалидитетом без њихове сагласности; недоступност становања и политика институционализације; закони и политика сегрегисаног образовања; изборни закони који особама са инвалидитетом ускраћују изборно право.

31. Делотворно уживање права на једнакост и недискриминацију захтева усвајање мера, као што су:

(а) Мере за подизање свести људи о правима особа с инвалидитетом у складу са Конвенцијом, о значењу појма "дискриминација" и о постојању правних средстава за заштиту;

(б) Мере које осигуравају да права садржана у Конвенцији могу остварити пред домаћим судовима и које омогућавају једнак приступ правди за све особе које су изложене дискриминацији;

(ц) Заштита од одмазде, као што су негативан третман или штетне последице, као реакција на притужбу или на поступак који има за циљ поштовање одредаба о једнакости;

(д) Законско право на подношење тужбе суду и могућност остваривање захтева преко удружења, организација или других правних лица која имају легитимни интерес за остваривање права на једнакост;

(е) Посебна правила која се тичу доказа и терета доказивање како би се осигурало да стереотипни ставови о способности особа са инвалидитетом не доводе до тога да жртве дискриминације буду спречене у остваривању обештећења;

(ф) Ефективне, пропорционалне и одвраћајуће санкције за кршење права на једнакост и адекватна правна средства;

(г) Пружање довољне и приступачне правне помоћ како би се тужиоцу осигурао приступ правди у парницама за заштиту од дискриминације.

32. Државе уговорнице морају идентификовати подручја или подгрупе особа са инвалидитетом – укључујући и оне који се суочавају са интерсекционалном дискриминацијом – које захтевају посебне мере за убрзање или постизање инклузивне једнакости. Државе уговорнице имају обавезу да за такве групе усвоје посебне мере.

ВИИ. Однос са другим посебним члановима Конвенције

А. Члан 6. о женама са инвалидитетом

36. Жене и девојчице са инвалидитетом су међу оним групама особа са инвалидитетом које су најчешће изложене вишеструкој и интерсекционалној дискриминацији. Члан 6. је мултидисциплинаран члан и мора бити узет у обзир у примени свих одредаба конвенције. Иако само члан 6. помиње "вишеструку дискриминацију", вишеструка и интерсекционална дискриминација се може појавити у било којој комбинацији два или више основа. Члан 6. је члан о равноправности и недискриминацији, који забрањује дискриминацију жена и девојчица са инвалидитетом и обавезује државе уговорнице да промовишу равноправност и једнакост у могућностима и исходима. Штавише, члан 6., као и члан 7., треба разматрати не као искључиве норме, већ као илустративне норме које утврђују обавезе у погледу два истакнута примера вишеструке и интерсекционалне дискриминације.

Општи коментар број 3 (2016) о члану 6: Жене и девојчице са инвалидитетом, Комитет за права особа са инвалидитетом (ЦРПД/Ц/ГЦ/З), 2. септембар 2016.

7. Члан 6. Конвенције представља одговор на недостатак признавања права жена и девојчица са инвалидитетом, које су напорно радиле на његовом укључивању у текст споразума. Он појачава недискриминаторски приступ Конвенције у њеној посебној примени на жене и девојчице и захтева да државе стране уговорнице превазиђу само уздржавање од дискриминаторског поступања и пређу на усвајање мера које за циљ имају развој, напредовање и оснаживање жена и девојчица са инвалидитетом и промовише мере за оснаживање, препознавањем ових група као посебних носилаца права, обезбеђујући канале за изражавање мишљења и деловање, подизање самопоуздања и повећавање њихове моћи и ауторитета да доносе одлуке у свим областима које утичу на њихове животе. Члан 6. служи као средство за тумачење како би се приступило обавезама држава уговорница из целе Конвенције да промовишу, штите и испуњавају људска права жена и девојчица са инвалидитетом, на основу приступа заснованог на људским правима и из перспективе развоја.

8. Родна равноправност је од суштинског значаја за људска права. Једнакост је основни принцип људских права који је сам по себи релативан и везан за конкретан контекст. Обезбеђење људских права жена захтева, пре свега, свеобухватно разумевање друштвених структура и односа моћи који уоквирују законе и политике, као и привреде, социјалне динамике, породице и живота у заједници, и културних уверења. Родни стереотипи могу да ограниче способност жена да развију своје личне способности, своје професионалне каријере и доносе одлуке о својим животима и животним плановима. И

непријатељски/негативни или наизглед доброћудни стереотипи могу бити штетни. Препозната је потреба да се започне решавање штетних родних стереотипа у циљу промовисања родне равноправности. Конвенција једнако уграђује обавезу борбе против стереотипа, предрасуда и штетних пракси у односу на особе са инвалидитетом, укључујући оне засноване на полу и узрасту, у свим областима живота.

9. Члан 6 представља одредбу обавезујуће недискриминације и једнакости, која недвосмислено ван закона ставља дискриминацију жене са инвалидитетом и промовише једнакост могућности и једнакост исхода. Жене и девојчице са инвалидитетом имају веће шансе да буду дискриминисане у односу на мушкарце и дечаке са инвалидитетом и у односу на ширу популацију жена и девојчица.

Поглавље ИИИ: Нормативни садржај

11. Овај општи коментар одражава тумачење члана 6 које се заснива на општим начелима Конвенције, како је наведено у члану 3. Наиме: поштовању рођеног достојанства, индивидуалној самосталности – укључујући слободу властитог избора и независност особа; забрани дискриминације; пуном и делотворном учешћу и укључивању у друштво; уважавању разлика и прихватању особа са инвалидитетом као дела људске разноликости и човечанства; једнаким могућностима; доступности; равноправности мушкараца и жена; и уважавању развојних способности деце са инвалидитетом и уважавању права деце са инвалидитетом на очување свог идентитета.

12. Члан 6. је члан мултидисциплинаран члан, повезан са свим члановима Конвенције како би се подсетиле државе стране уговорнице да укључе права жена и девојчица са инвалидитетом у све активности које за циљ имају примену Конвенције. Посебно, треба предузети позитивне мере како би се обезбедило да су жене са инвалидитетом заштићене од вишеструке дискриминације и да могу да уживају људска права и основне слободе на једнакој основи са другима.

Члан 6. став 1.

13. Члан 6. став 1. препознаје да су жене са инвалидитетом изложене вишеструкој дискриминацији и захтева да државе стране уговорнице предузму мере како би им се обезбедило потпуно и равноправно остваривање свих људских права и основних слобода. Конвенција упућује на вишеструку дискриминацију из члана 5. став 2. која не само да захтева од држава страна уговорница да забране сваку дискриминацију по основу инвалидности, али и да штите од дискриминације по другим основама. Комитет је у своју праксу укључио мере за решавање вишеструке и интерсекционалне дискриминације.

16. Интерсекционална дискриминација препознаје да појединци не доживљавају дискриминацију као припадници хомогене групе, него као појединци са мултидимензионалним слојевима идентитета, статуса и животних околности. То значи признавање проживљених реалности и искустава повећане угрожености појединаца изазваних вишеструким и интерсекционалним облицима дискриминације, што захтева циљане мере у погледу прикупљања разврстаних података, консултација, доношења политика, применљивости недискриминације и обезбеђивања делотворних правних лекова.

17. Дискриминација над женама и девојчицама са инвалидитетом може попримити многе облике дискриминације: непосредне или посредне дискриминације, удруживања ради дискриминације, ускраћивања разумног прилагођавања, структурне и системске дискриминације. Без обзира на њен облик, ефекат дискриминације крши права жена са инвалидитетом.

а) Непосредна дискриминација постоји када се према женама са инвалидитетом поступа мање повољно него према другом лицу у сличној ситуацији из разлога који се тиче забрањеног основа. Она такође укључује штетне радње или пропусте на забрањеном основу код којих нема упоредиве сличне ситуације. Непосредна дискриминација јавља се, на пример, када се у судским поступцима одбацују сведочења жена са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом због пословне способности, чиме им се ускраћују правда и делотворни правни лекови као жртвама насиља.

б) Посредна дискриминација значи да закон, политике или праксе наизглед делују неутрално, али имају несразмерно негативан ефекат на жене са инвалидитетом. На пример, може изгледати да су здравствене установе неутралне, али не укључују приступачне кревете за гинеколошке прегледе.

ц) Асоцијативна (пренесена) дискриминација постоји онда када до дискриминације долази на основу повезаности са особом са инвалидитетом. На пример, честа је повезаност са женама у улози неговатељица. На пример, мајка детета са инвалидитетом може бити дискриминисана од стране потенцијалног послодавца због послодавчевог страха да ће она, као запослена, бити мање ангажована/на располагању због свог детета.

д) Ускраћивање разумног прилагођавања је дискриминација ако се ускраћују потребне и одговарајуће модификације и корекције (које не намећу несразмеран или непримерен терет), а потребне су како би се женама са инвалидитетом обезбедило уживање равноправног остваривања неког људског права или основне слободе. На пример, жени са инвалидитетом ускраћено је разумно прилагођавање ако не може да се подвргне мамографији у здравственом центру због физичке неприступачности изграђеног окружења.

е) Структурна или системска дискриминација јесу скривени или отворени обрасци дискриминаторног институционалног понашања, дискриминаторске културне традиције, друштвене норме и/или правила. Штетни стереотипи у односу на род и инвалидитет могу да доведу до такве дискриминације, нераскидиво повезане са недостатком политике, регулативе и пружања услуга, посебно за жене са инвалидитетом. На пример, због стереотипа на основу и рода и инвалидитета, жене са инвалидитетом могу се суочити са препрекама приликом пријављивања насиља, као што су неверица и одбацивање од стране полиције, тужилаштва и судова. Исто тако, штетне праксе снажно су повезане за и ојачавају друштвено конструисане родне улоге и односе моћи који могу да одражавају негативне перцепције, или дискриминаторска веровања у вези са женама са инвалидитетом, као што је веровање да се мушкарци са ХИВ/АИДС-ом могу излечити ступањем у сексуални однос са женама са инвалидитетом. Недостатак едукације у области подизања свести и политика које би спречавале стереотипе државних службеника о женама са инвалидитетом, било да се ради о наставницима, пружаоцима здравствених

услуга, полицајцима, тужиоцима, судијама, као и од стране шире јавности често може довести до појединачних случајева кршења права.

18. Жене са инвалидитетом изложене су вишеструкој дискриминацији не само у јавности, већ и у приватној сфери, на пример, у оквиру породичних односа или од стране приватних пружалаца социјалних услуга. Међународно право људских права одавно је препознало одговорност држава уговорница за дискриминацију коју су починили приватни недржавни чиниоци. Државе уговорнице морају усвојити законске одредбе и процедуре које експлицитно препознају вишеструку дискриминацију како би обезбедиле да се жалбе поднете по више од једног основа дискриминације разматрају у контексту одређивања како одговорности, тако и правних лекова.

Општи коментар бр. 20. Недискриминација у економским, социјалним и културним правима (чл. 2. ст. 2 Међународне конвенције о економским, социјалним и културним правима,) Комитет за економска, социјална и културна права (Е/Ц.12/ГЦ/20), 10. јун 2009.

ИИ. ОБИМ ОБАВЕЗА ДРЖАВА

7. Недискриминација је непосредна и прожимајућа обавеза. Члан 2 (2) захтева од држава уговорница да гарантују недискриминацију у остваривању сваког економског, социјалног и културног права утврђеног Конвенцијом и може се применити само у погледу ових права. Треба напоменути да дискриминација представља сваку разлику, искључивање, ограничавање или давање првенства или друго различито поступање које се директно или индиректно заснива на забрањеним основама дискриминације и које има за циљ или последицу ускраћивање или ограничавање признавања, уживања и остваривања права, на равноправној основи. Дискриминација укључује и подстицање дискриминације и узнемиравање.

8. Да би државе уговорнице "гарантовале" да ће се права утврђена Конвенцијом остваривати без дискриминације било које врсте, морају бити елиминисане и формална и супстантивна (суштинска) дискриминација:

(а) **Формална дискриминација:** Елиминисање формалне дискриминације захтева осигурање да устав, закони и документи политике не дискриминишу на основу забрањених својстава основе; На пример, закони не би требало да ускраћују једнаке накнаде социјално осигурања женама на основу њиховог брачног статуса.

(б) **Суштинска дискриминација:** решавање проблема формалне дискриминације неће обезбедити суштинску равноправност која је предвиђена и дефинисана чланом 2. став 2.

9. У циљу елиминисања суштинске дискриминације, државе уговорнице могу бити обавезне, а у неким случајевима су обавезне, да усвоје посебне мере за ублажавање или откалањање узрока због којих се дискриминација наставља. Такве мере су легитимне у мери у којој представљају разумна, објективна и пропорционална средства за исправљање *де факто* дискриминације и обустављају се када се достигне одржива супстантивна равноправност. Међутим, овакве посебне мере могу, међутим, бити трајне природе, као

што је пружање услуга превођења за припаднике језичких мањина и разумно прилагођавање у циљу приступа особа са инвалидитетом здравственим установама.

Дозвољени обим различитог третмана

13. Различит третман заснован на забрањеним основама сматраће се дискриминаторским, осим ако за различит третман постоји објективно и разумно оправдање. То подразумева процену да ли су циљ и последице мера или пропуштања легитимни, компатибилни с природом права гарантованог Конвенцијом и имају за циљ остваривање опште добробити у демократском друштву. Осим тога, мора постојати јасан и разумни однос пропорционалности између циља који се жели остварити и предузених мера, односно пропуштања и њихових последица. Неуспех да се уклони неједнак третман због недостатка расположивих средстава не представља објективно и разумно оправдање, изузев ако су уложени сви напори и искоришћени сви ресурси којима државе уговорнице располажу, како би се, као приоритетно питање, решила и елиминисала дискриминација.

Инвалидитет као лично својство

28. У Општем коментару бр. 5, Комитет је дефинисао дискриминацију особа са инвалидитетом као "било какву разлику, искључивање, ограничавање или давање првенства или ускраћивање разумног прилагођавања заснованог на инвалидитету, који за последицу има ускраћивања или умањивање признавања, уживања или остваривања економских, социјалних или културних права." [...] Државе уговорнице треба да се баве дискриминацијом, као што је ускраћивање права на образовање и ускраћивање разумног прилагођавања на јавним местима, као што су јавне здравствене установе и места рада, као и на приватним местима итд. На пример, све док су радни простори дизајнирани и изграђени на начин који их чини неприступачним колицима особа са инвалидитетом, тим корисницима ће заправо бити ускраћено право на рад.

Пракса Комитета заправо особа са инвалидитетом

Лилиане Грöнингер, Тхомас Грöнингер и Ерхард Грöнингер против Немачке, представка бр. 2/2010, Мишљење од 7. јула 2014. (ЦРПД/Ц/Д/2/2010)

Предносителка представке је поднела представку у своје име, у име свог сина, који је особа са инвалидитетом, и у име свог супруга. Она тврди да је њен син жртва кршења права од стране Немачке, и то права из чланова 3., 4., 8. и 27. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Иако се не позива конкретно на члан 5. Конвенције који забрањује дискриминацију, представка се односи и разматрана је с аспекта кршења права на недискриминацију.

Према наводима из представке, син подносителке представке није имао приступ општим техничким, континуираним и професионалним програмима обуке и услугама намењени пружању помоћи у тражењу посла. Она тврди да је породица ангажовала логопеда и физиотерапеута и да је син тренирао у локалном клубу за стони тенис како би задржао своје менталне и физичке способности, те да је све то финансирала породица. У октобру/новембру 2009. године, син подносителке представке успешно је завршио курс

за благајника, али је агенција за запошљавање одбила да му пружи финансијску подршку, уз образложење да обука не била исплатива. У марту/априлу 2010. и априлу/мају 2011. син је завршио књиговодствени курс, а породица је поново сносила трошкове, пошто ту обуку агенција није организовала, нити је пружила финансијску подршку. Притом, агенција за запошљавање њеном сину није пружила помоћ приликом тражења посла. већ је само слала огласе за посао, који су у ствари били јавни позиви компанија за подношење пријава за посао и често су били застарели или неодговарајући. Поред тога, у представци је указала да интеграцију њеног сина на тржиште рада спречавају прописи Законика о социјалној заштити, према којима се особе са инвалидитетом квалификују за субвенцију за интеграцију само ако се њихов пуни радни капацитет може повратити у року од три године. Стога држава, по тврђењу подносиоце, није испунила своје обавезу да олакша укључивање особе са инвалидитетом на тржиште рада, у складу са члановима 3., 4., 5. и 27 Конвенције.

Комитет је утврдио да се одредбе Законика о социјалној заштити о субвенцији за интеграцију примењују само на особе са инвалидитетом чија се пуна радна способност може обновити у року од 36 месеци, да се њима не признаје право особи са инвалидитетом да тражи субвенцију, већ то право припада искључиво послодавцу, да начин на који агенција за запошљавање примењује дискрециона овлашћења приликом примене правила о субвенцији доводи до даље дискриминације особа са инвалидитетом. Утврдио је, такође, да особама са инвалидитетом може бити одобрена субвенција за интеграцију само уколико би послодавац поднео обавезујућу понуду за запослење конкретне особе и поднео захтев за субвенцију, након чега би агенција за запошљавање проценила ситуацију и донела одлуку о трајању и износу субвенције за интеграцију. Субвенција би износила највише 70 одсто зараде, за максимални период од 60 месеци.

По мишљењу Комитета, циљ наведене шеме субвенције за интеграцију јесте да подстакне приватне послодавце да запошљавају особе са инвалидитетом, али да она у пракси захтева од послодавца да прођу кроз додатни процес пријаве, чије трајање и исход нису извесни, при чему особа са инвалидитетом нема могућности да учествује у том процесу. По мишљењу Комитета, ова политика заснована на медицинском моделу инвалидности, јер се инвалидност сматра стањем које је транзиционо и да се, сагласно томе, може временом превазићи или излечити. Због тога она није у складу са општим принципима наведеним у члану 3. Конвенције, у контексту параграфа (и) и (j) Преамбуле. Комитет је, такође, приметио да је, у случају сина подносиоце представке, наведена шема служила као препрека, а не као охрабрење за послодавце.

Комитет је констатовао да члан 27. Конвенције подразумева обавезу држава уговорница да створе погодно окружење за запошљавање, укључујући и приватни сектор. Комитет је такође констатовао да члан 4. став 1 (а) Конвенције намеће држави уговорници општу обавезу да усвоји све одговарајуће законодавне, административне и друге мере за остваривање права признатих Конвенцијом у вези са радом и запошљавањем, као и да члан 3. утврђује да законодавство, политика и пракса држава уговорница треба да буду руковођене поштовањем достојанства, индивидуалне аутономије, укључујући слободу самосталног избора и независност особа, недискриминације, пуног и ефективног учешћа и

укључивања у друштво, као и принципом једнаких могућности. У овом случају, по оцени Комитета, постојећи модел за пружање субвенција за интеграцију неефикасно промовише запошљавање особа са инвалидитетом. Указујући на очигледне потешкоће са којима се потенцијални послодавци суочавају приликом покушаја да добију приступ субвенцији за интеграцију, Комитет је заузео став да ове сложене административне процедуре стављају подносиоце представке у неповољан положај и могу довести до индиректне дискриминације.

Комитет је посебно узео у обзир чињеницу да је субвенција за интеграцију једина афирмативна акција која је сину подносиоце представке на располагању као помоћ за његово укључивање на тржиште рада. Комитет је размотрио наводе државе уговорнице да постоји широк спектар мера предвиђених њеним законодавством и да син подносиоце представке има на располагању све мере за унапређење запошљавања, рехабилитацију и учешће особа са инвалидитетом који су за њега "погодни". Комитет је, међутим, констатовао да држава уговорница није прецизирала које се од тих мера примењује у случају сина подносиоце представке, да је спектар мера које се примјењују на његов случај ограничен у односу на обимну листу доступних мера које је држава чланица описала у свом изјашњењу. Комитет је посебно указао на чињеницу да напоре сина подносиоце представке да повећа своје квалификације путем даљег образовања и његов повремен рад заправо сматрају препреком у напорима које агенција за запошљавање чини да му помогне. По мишљењу Комитета, мере које су предузимали надлежни органи државе уговорнице да помогну интеграцију сина аутора на тржиште рада нису испунили стандарде Конвенције.

Држави уговорници је препоручено да у односу на сина подносиоце представке исправи своје пропусте и испуни своје обавезе, укључујући примену свих доступних мера како би ефикасно промовисала могућности запошљавања у светлу Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Држави уговорници је такође препоручено да обезбеди адекватну надокнаду за сина аутора, укључујући накнаду трошкова насталих приликом подношења представке. Држави је упућена и општа препорука: "Узимајући у обзир да је законодавство државе уговорнице о том питању усвојено пре ратификације Конвенције, држава је дужна да предузме кораке како би спречила слична кршења у будућности, укључујући и преиспитивање садржаја и функционисања шеме за пружање субвенција за интеграцију за особе чији је инвалидитет трајан, како би се осигурало потпуно поштовање принципа Конвенције, и обезбеђивањем да потенцијални послодавци могу ефикасно користити ову шему кад год је то потребно".

3. РЕЛЕВАНТНИ ОСНОВ ПОСТУПАЊА У ДОМАЋЕМ ПРАВУ

Законске одредбе

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом
(„Службени гласник РС“, бр. 33/2006 и 13/2016)

Члан 3. став 1. тач. 2 Изрази "дискриминација" и "дискриминаторско поступање" означавају свако прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а које се заснива на инвалидности или разлозима у вези са њом

Облици дискриминације, **члан 6** (непосредна и посредна дискриминација), **члан 7** (повреда начела једнаких права и обавеза), **члан 8** (изузеци од дискриминације), **члан 9** (тешки облици дискриминације), **члан 10** (забрана исписивања и истицања дискриминаторских порука и симбола), **чланови 11- 31** (посебни случајеви дискриминације)

Закон о забрани дискриминације

("Сл. гласник РС", бр. 22/2009)

Члан 2. став 1. изрази "дискриминација" и "дискриминаторско поступање" означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима (у даљем тексту: лична својства);

Дискриминација особа са инвалидитетом

Члан 26 Дискриминација постоји ако се поступа противно начелу поштовања једнаких права и слобода особа са инвалидитетом у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.

Начин остваривања и заштита права особа са инвалидитетом уређује се посебним законом. У погледу судске заштите од дискриминације особа са инвалидитетом примењују се и чланови 41, 42, 43, 44, 45. и 46. овог закона.

Одлуке Врховног касационог суда Србије

Врховни касациони суд Србије, Рев 3602/10, 16.12.2010.

Тужиља Т.В. стара 77 година, слепа особа, са пратиоцем, ћерком М.М. кренула је 29.03.2008. године са Аутобуске станице из Крагујевца, у Косовску Митровицу. По уласку у аутобус, возач је инсистирао да тужиље плате пуну цену карти, иако су га упознале да је

првотужиља слепа особа која поседује књижицу за повлашћену вожњу инвалидног лица за 2008. годину, на основу које има право на цену карте умањену за 75% од њене вредности, а њен пратилац на бесплатну вожњу. Дошло је до расправе у којој је возач првотужиљи рекао "Шта ћеш ти стара да се шверцујеш, срам те било" и инсистирао да обе напусте аутобус ако не желе да купе карте по пуној цени, те да ће да позове полицију. Остали путници у аутобусу који су слушали расправу, такође су затражили од тужиља да плате пуну цену карте или изађу да би аутобус кренуо. Овако понашање возача имало је за последицу да су сви путници сматрали да су тужиље особе које желе да се шверцују. Због настале непријатне ситуације, понижавајуће по тужиље, обе су купиле карту по пуној цени. При повратку из Митровице нису ни покушале да користе књижицу за повлашћену вожњу и купиле су карте по пуној цени. Код овако утврђеног чињеничног стања нижестепени судови су обавезали туженог на исплату накнаде материјалне штете, а другостепени суд им је досудио и накнаду нематеријалне штете у износу од по 20.000,00 динара, за душевне болове због повреде части и угледа, сходно члану 200. 300.

Из образложења:

Законско дефинисање особа са инвалидитетом указује да је инвалидност пре свега социјални, а не само медицински проблем, те омогућава афирмацију људских права ових особа. ... Непрофесионално понашање радника туженог према инвалидном лицу и његовом пратиоцу навело је и путнике аутобуса на нетрпељиво понашање према тужиљама, при чему се мора имати у виду да је посебно забрањено и кажњиво изазивање и подстицање неравноправности или нетрпељивости према особама са инвалидитетом (члан 9. тачка 1. Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом).

Забрањено је вршити дискриминацију по основу инвалидности у јавном превозу, а посебно тежак облик дискриминације представља узнемиравање, вређање и омаловажавање путника са инвалидитетом у току путовања од стране посаде превозног средства, због његове инвалидности (члан 29. Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом).

Тужиља Т. је слепо лице која у складу одредбе Закона о повластицама у унутрашњем путничком саобраћају инвалидних лица ("Службени гласник РС", бр. 22/93, 25/93 и 101/05) има право у унутрашњем путничком саобраћају у току једне календарске године на шест путовања са повлашћом 75% од редовне цене за путовање друмским саобраћајем, а путовањем се сматра одлазак из полазног у одредишно место и повратак из одредишног у полазно место (члан 3. наведеног Закона). Пратилац инвалидног лица има право на бесплатну вожњу у друмском саобраћају (члан 4). Право на повластицу инвалидно лице остварује на основу књижице за повлашћену вожњу коју за слепо лице издаје Савез слепих и слабовидих Србије, а право на повластицу пратилац инвалидног лица остварује на основу објаве за бесплатну вожњу коју издаје одговарајући Савез (члан 6.). Радник – возач туженог и поред тога што је био упознат са правима тужиља које произилазе из књижице издате од овлашћеног органа, оспорио им је коришћење законских повластица тврдећи да желе да се шверцују чиме их је понизио пред већим бројем лица, те је на тај начин и изазвао нетрпељивост свих путника аутобуса према особи са инвалидитетом и њеном пратиоцу. Овакво понашање као и претње да ће их избацити из аутобуса и позвати милицију биле су

таквог интензитета да тужиље ни приликом повратка из одредишног у полазно место нису користиле своја права на повластицу.

Претрпљени душевни болови проузроковани повредом части и угледа инвалидног лица представљају вид нематеријалне штете за коју тужиље имају право на новчану накнаду којом се жели постићи ублажавање поремећаја насталих у психичком животу оштећених. Накнада треба да представља адекватну сатисфакцију посебно категорији угрожених лица – инвалиду, те њеном пратиоцу која је ћерка инвалидног лица. Врховни касациони суд применом члана 200. ЗОО и 224. ЗПП оцењује да тужиљама припада правична новчана накнада од по 120.000,00 динара. Како је другостепени суд при одмеравању висине штете погрешно применио материјално право, Врховни касациони суд је обавезао тужену на исплату од по још 100.000,00 динара свакој од тужиља. Тужени је обавезан на исплату камате на досуђени износ накнаде штете од 19.05.2010. године, с обзиром да се висина штете утврђује у време доношења првостепене одлуке, у складу члана 277. ЗОО.

Врховни касациони суд Србије, Рев 3604/10, 16.11.2011.

Тужилац З.Н. – рођен ..., задобио је 1994. године тешке телесне повреде услед којих је наступила трајна одузетост доњих екстремитета, због чега користи инвалидска колица. Тужилац Ј.В. рођен ..., повређен је у саобраћајном удесу и због задобијених тешких телесних повреда је код њега наступила одузетост доњих екстремитета, због чега користи за кретање инвалидска колица. Признато му је право на инвалидску пензију, право на новчану накнаду за телесно оштећење и на увећан додатак за помоћ и негу од стране другог лица. Тужилац М.Х, рођен ..., такође је повређен у саобраћајној незгоди 1986. године, од када се креће искључиво уз помоћ инвалидских колица, јер је од задобијених повреда и код њега наступила одузетост доњих екстремитета. Признато му је право на новчану накнаду за помоћ и негу од стране другог лица и за телесно оштећење. Тужба тужилаца за накнаду нематеријалне штете заснована је на тврдњи да су они, као цивилни инвалиди, доведени у неравноправан положај у односу на војне инвалиде, којима је Законом о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца, признат већи обим права (лична инвалиднина, додатак за негу и ортопедски додатак) од оних права која предвиђа Закон о изменама и допунама Закона о социјалној заштити и обезбеђењу социјалне заштите грађана, која су призната тужиоцима – цивилним инвалидима, а потребе су им исте, услед чега они трпе душевне болове због дискриминације.

Из образложења:

На основу утврђеног чињеничног стања, другостепени суд је правилно побијаном пресудом применио материјално право налазећи да тужбени захтеви тужилаца за накнаду нематеријалне штете по основу дискриминације нису основани, због чега их је одбио. Правилно закључивши, да то што је у различитим прописима (законима) дат различит обим права особама са инвалидитетом, не може представљати дискриминацију. Исправно се позивајући на члан 21. Устава Републике Србије, којим је прописана општа антидискриминацијска клаузула: једнакост пред законом, право на једнаку заштиту и заштиту од сваке дискриминације (непосредне и посредне) по било ком основу. Према

члану 97. став 1. тачка 10. Устава Републике Србије у надлежности Републике Србије је да уређује и обезбеђује систем у области социјалне заштите, борачке и инвалидске заштите. Дискриминацију уређује Закон о забрани дискриминације, који у члану 8. дискриминацију дефинише као повреду начела једнаких права и обавеза према лицу или групи лица због његовог, односно њиховог својства и неоправдано ускраћивање права и слобода. Заштиту права особа са инвалидитетом од дискриминације уређује посебан закон, а то је Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Службени гласник РС“, број 33/06), који у члановима 4. и 5. прописује да су органи јавне власти дужни да особама са инвалидитетом обезбеде уживање права и слобода без дискриминације, као и то да је забрањено вршење права утврђених тим законом противно циљу коме су призната, или са намером да се повреде или ограниче права других.

Нису основани ревизијски наводи тужилаца о погрешној примени материјалног права, са разлога изложене правне аргументације у другостепеној пресуди. Тиме што је тужена у својству законодавца и у оквиру својих могућности, а у складу са процењеним потребама, донела законе којима је различитим категоријама корисника социјалне заштите пружила онај обим и систем социјалне заштите који сматра погодним за таква лица, а у складу са својим овлашћењима из члана 97. став 1. тачка 10. Устава Републике Србије; она са правног становишта Врховног касационог суда, није учинила повреду начела једнаких права и обавеза – дискриминацију. Обзиром да је чланом 1. Протокола 12 уз Европску конвенцију за заштиту људских права („Службени лист СЦГ“-Међународни уговор бр.9/2003), прописано да ће се свако право које закон предвиђа остваривати без дискриминације по било ком основу. То даље значи, да би дискриминација могла једино настати у различитој, неједнакој примени цитираних закона, што није конкретан случај. Док је оцена уставности тих закона у надлежности Уставног суда.

Мишљења Повереника за заштиту равноправности

Мишљење у предмету бр. 07-00-230/2016-02, од 20. 7. 2016.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе М.Р, коју је поднео у име и уз сагласност свог сина Н.Р, против Општине Рашка и Општинског већа општине Рашка, због дискриминације на основу инвалидитета. У притужби је наведено да је Н.Р. дете са инвалидитетом, да као средњошколац путује на релацији Рашка – Доње Јариње и да му Општина Рашка није обезбедила право на бесплатан превоз до школе. У изјашњењу је наведено да Н.Р. није добио бесплатну месечну карту која се по конкурс додељује ученицима и студентима, зато што није испунио услове прописане Правилником о додели бесплатних месечних карата на терет средстава буџета општине Рашка. Даље је наведено да посебно решење Општинског већа општине Рашка којим је ранијих година регулисан превоз деце са сметњама у развоју и инвалидитетом није донето јер се „ушло у изборни процес па општинске комисије нису заседале“. У току поступка утврђено је да је Н.Р. поднео захтев за доделу годишње карте за превоз ученика на релацији Рашка – Доње Јариње, уз образложење да има недовољан број бодова за доделу месечне карте пошто породица има примања, а он има низак просек оцена.

Повереница је указала на обавезу Општина Рашка да обезбеди превоз за ученике са инвалидитетом која је прописана одредбама члана 159. став 2. тачка 4. Закона о основама система образовања и васпитања. Овом одредбом је прописано да се у будућу јединице локалне самоуправе обезбеђују средства, између осталог, и за превоз, смештај и исхрану деце и ученика са сметњама у развоју, без обзира на удаљеност места становања од школе. У складу са тим, ученицима и ученицама са сметњама у развоју и инвалидитетом право на бесплатан превоз до школе је законом загарантовано право без обзира на услове које поставља јединица локалне самоуправе за остале ученике и ово право се не може ускратити подзаконским актом, односно актом локалне самоуправе.

Повереница је дала мишљење да је пропуштањем да обезбеди право на бесплатан превоз до школе ученику са инвалидитетом, Општина Рашка отежала је Н.Р. остваривање права на образовање и пуно укључивање у образовни систем, чиме је прекршила одредбе Закона о забрани дискриминације.

Мишљење у предмету бр. 07-00-122/2015-02, од 27.7.2015.

Мишљење је донето у поступку по притужби Д. С. против Казнено-поправног завода у С. М, у којем се налази на издржавању казне затвора. У притужби је наведено да се више пута пријавио да буде радно ангажован у Казнено-поправном заводу на пословима израде коверти, али да га је стручни тим одбио. По тврђењу подносиоца притужбе, он је дискриминисан због инвалидитета и старосног доба. У изјашњењу Казнено-поправног завода у С. М. наведено је да се упошљавање осуђених лица врши према психичким и физичким способностима осуђених, стручним квалификацијама и могућностима КПЗ. Између осталог, наведено је да је Д. С. одбијен због инвалидитета и чињенице да у одељењу има лица која су способна за рад, у тешкој материјалној ситуацији и нису радно ангажована, с обзиром да је број осуђених већи у односу на број радних места које је потребно попуњавати. У току поступка утврђено је да је стручни тим одбио притужбу Д. С. у којој је тврдио да су му повређена осуђеничка права јер му није омогућено радно ангажовање, са образложењем да је било немогуће упослити све осуђене који су се пријавили за рад на изради коверти а посебно што би упошљавање осуђеног са озбиљним здравственим проблемима носило ризик од погоршања његовог здравственог стања. Утврђено је, такође, да је Управа за извршење кривичних санкција одбила жалба Д. С, изјављену против решења управника КПЗ. 2.4.

Приликом испитивања основаности притужбе, Повереница је испитала разлоге због којих Д.С. није радно ангажован. По оцени Поверенице, не могу се прихватити разлози за неангажовање Д.С, наведени у изјашњењу: да није било могуће упослити све осуђене који су се пријавили за израду коверти и да би радно ангажовање осуђеног са озбиљним здравственим проблемима носило ризик од погоршања његовог здравственог стања, да је Д.С, особа са инвалидитетом и да у одељењу има лица која су способна за рад, у тешкој материјалној ситуацији и нису радно ангажована. Повереница је заузела став да су разлози због којих Д. С. није радно ангажован, формално засновани на одредбама Закона о извршењу кривичних санкција, који прописује да се о радном ангажовању осуђених лица одлучује не само на основу жеље осуђених, већ и на основу њихових психофизичких

способности и могућности завода. Међутим, на основу анализе ових разлога с аспекта антидискриминационих прописа, Поверница је констатовала да није познато како је извршена процена психичких и физичких способности осуђеног Д. С. за рад, па није јасно због чега су здравствено стање и инвалидитет Д. С. сметња за обављање конкретног посла за који се пријавио и који су ризици тог посла по његово здравствено стање. На основу тога, Повереница је констатовала да је одбијање захтева за радним ангажовањем Д. С. због здравственог стања и инвалидитета, без претходног утврђивања од каквог су утицаја ове чињенице на могућности подносиоца притужбе да обавља конкретан посао, у супротности са антидискриминационим прописима, као и да истицање чињенице да је Д. С. особа са инвалидитетом и лошег здравственог стања, односно, одбијање његовог захтева без адекватне процене његове радне способности у односу на посао за који се пријавио, представља акт дискриминације.

Мишљење у предмету бр. 07-00-349/2013-02, од 5. 2. 2015.

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе организације за заштиту права и подршку особама са инвалидитетом Србије „...И. К.“, која је поднета у име и уз сагласност Р. М, против Градског центра за социјални рад у Београду, Одељење у З. У притужби је наведено да је Р. М. делимично непокретна, као и да је њена ћерка услед породичних околности запоставила обавезе око школе. Даље је наведено да су социјални радници радили са породицом и да су након прегледа у Дому здравља упутили Ј. М. на лечење у Институт за ментално здравље. Након завршетка лечења у институту, ГЦСР Одељење у З. је без сагласности Р. М, сместио њену ћерку у Прихватилиште за ургентно збрињавање деце жртава породичног насиља у Београду и привремено јој одузео родитељско право. У решењу ГЦСР Одељење у З. којим је Ј. М. стављена под привремено старатељство, наведено је да је „...мајка као једини родитељ који врши родитељско право, инвалидно тешко покретно лице битно снижених родитељских капацитета...“ Подносиатељка притужбе сматра да је оваквим поступањем ГЦСР Одељења у З, дискриминисана на основу личног својства – инвалидитета. У изјашњењу ГЦСР Одељење у З. наведено је да је одлука о привременом издвајању детета из примарне породице и одређивању привременог старатеља донета након усмерене процене да у породици Ј. М. не постоје довољно стимулативни услови за оптималан раст и развој, као и да би повратак у породицу након лечења представљао ризик за регресију на претходни образац понашања, чиме би била угрожена права детета на адекватно задовољавање права, пре свега, на образовање и заштиту здравља уз процену да су тренутно исцрпљене све расположиве могућности оснаживања и подршке породици.

Повереница за заштиту равноправности оценила је да став ГЦСР да је Р. М. битно снижених родитељских капацитета и да није у могућности да се брине о детету, није утемељен на објективним чињеницама јер није понуђен ниједан доказ у прилог овој тврдњи, а није ни показано на којим чињеницама и доказима је заснована процена о постојању високог ризика по здравље и наставак лечења Ј. М., због чега је процењено да је у најбољем интересу детета хитно одвајање од породице. Повереница је констатовала да је у изјашњењу наведено да је стручни тим ГЦСР водио процес процене статуса и потребе

детета, али да није достављен налаз и/или стручно мишљење овог тима, који би поткрепио наводе да постоји било какав ризик по здравље и безбедност детета. Такође, ни у тимском извештају лекара Дома здравља 3, Диспанзера за ментално здравље, Саветовалишта за децу и омладину није констатовано да мајка представља било какву опасност по дете. Напротив, лекари су закључили да је неопходан психотерапијски третман уз ефикасну социјалну подршку, како Ј., тако и њеној породици.

Повереница је указала да је у решењу Сектора за бригу о породици и социјалну заштиту, Одељења за управно надзорне послове у области породичне заштите, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања бр. 570-01-171/2014-14 од 7. октобра 2014. године утврђено да је ГЦСР, Одељење у 3. приликом доношења одлуке о одређивању старатеља Ј. М. више пута прекршио закон, и то пре свега тако што по отпусту Ј. М. из болнице није обавестио мајку да је смештају у прихватилиште, искључио је Ј. М. из поступка одлучивања о њеним правима и није навео на основу којих одлучних чињеница је утврдио да је у интересу детета да јој не буде постављен старатељ.

На основу анализе навода у вези са родитељским капацитетима Р. М., Повереница је закључила да стручни тим органа старатељства овакав став засновао на личном својству Р. М. – инвалидитету, указујући да није образложено на који начин је вршена процена њених родитељских способности.

На основу утврђених чињеница, применом правила о прерасподели терета доказивања, Повереница је дала мишљење да је доношењем одлуке о одређивању привременог старатеља Ј. М. и доношењем привременог закључка о хитном збрињавању у Прихватилиште за ургентно збрињавање жртава породичног насиља Ј. М., ГЦСР Одељење у 3, прекршио је одредбе Закона о забрани дискриминације.

Закључна запажања о иницијалном извештају Републике Србије о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом, Комитет за права особа са инвалидитетом (ЦРПД/Ц/СРБ/ЦО/ 1, мај 2016)

Б. Посебна права (члан 5-30)

Једнакост и одсуство дискриминације (члан 5)

9. Комитет изражава забринутост због тога што се законски прописи против дискриминације не примењују систематски, што у законским прописима недостаје јасно одређење дискриминације по основу инвалидитета и што они не обухватају све облике дискриминације. Такође је забринут зато што ни концепт разумног прилагођавања, нити препознавање да одбијање таквог прилагођавања представља облик дискриминације, нису експлицитно укључени у законе против дискриминације. Комитет, такође, изражава забринутост зато што нема довољно информација о могућим санкцијама због непоштовања права особа са инвалидитетом.

10. Комитет препоручује да држава чланица преиспита свој законски оквир с циљем укључивања одређења дискриминације по основу инвалидитета које би се експлицитно односило на све облике дискриминације, као и укључивања концепта разумног прилагођавања и обезбеђивања да се одговарајућим законима и прописима утврди да је

одбијање разумног прилагођавања облик дискриминације по основу инвалидитета. Комитет, такође, препоручује да држава чланица уведе делотворан и пропорционалан правни лек, укључујући пенале као средство одвраћања.

Жене са инвалидитетом (члан 6)

11. Комитет је забринут због одсуства посебних активности које би држава чланица спроводила у циљу спречавања и борбе против вишеструке и унакрсне дискриминације с којом се жене и девојке са инвалидитетом суочавају, нарочито у приступу правди, у образовању, здравственој заштити и запошљавању заштити од насиља и злостављања. Такође је забринут зато што нема довољно транспарентног финансирања и мера у вези са запошљавањем, прилагођених потребама жена са инвалидитетом, као и зато што жене са инвалидитетом нису консултоване код израде програма и мера усмерених генерално на жене или на особе са инвалидитетом.

12. Комитет предлаже да држава чланица: (а) укључи перспективу жена и девојака са инвалидитетом у политике, програме и стратегије родне равноправности и родну перспективу у стратегије о инвалидитету, да искорени вишеструку и унакрсну дискриминацију у свим сферама живота; (б) предузме одговарајуће мере ради спречавања и борбе против вишеструке и унакрсне дискриминације с којом се жене и девојке суочавају, посебно у приступу правди, у образовању, здравственој заштити и запошљавању, заштити од насиља и злостављања; (ц) обезбеди консултације са женама и девојкама са инвалидитетом, преко њихових репрезентативних организација, а у вези са изградом, применом и проценом програма и мера за сва питања која их се непосредно тичу; (д) обезбеди довољно средстава за побољшање статуса и запошљавање жена са инвалидитетом и промоцију програма који се односе на родну равноправност.

4. ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ/УКАЗИВАЊЕ НА ДРУГЕ РЕЛЕВАНТНЕ ИЗВОРЕ

Пракса Европског суда за људска права

Губерина против хрватске (представка бр. 23682/13), пресуда од 22. марта 2016.

Европски суд за људска права донео је значајну пресуду у предмету Губерина против Хрватске, у вези дискриминаторне примене законских одредби у области опорезивања. Подносилац представке био је отац детета са тешким инвалидитетом. Породица је живела на трећем спрату стамбене зграде која је била неприступачна због недостатка лифта. С обзиром на тежак приступ зграде, подносилац представке и његова породица продали су стан и купили кућу која је у потпуности доступна. Подносилац представке је тражио да буде ослобођен плаћања пореза који се обично примјењује на куповину нове имовине. Позвао се на члан 11. став 9. Закона о порезу на промет некретнина који је прописивао могућност пореског ослобођења за особу која купује стан или кућу како би решила сопственог стамбено питање, ако та особа или чланови њене породице немају у власништву други стан

или кућу која задовољава њихове стамбене потребе. Пореска управа Министарства финансија је одбила захтев јер је порески дужник имао у власништву стан величине који је продао, а величина стана задовољавала стамбене потребе порезног дужника и чланова његове уже обитељи, као и услове у погледу хигијенских и техничких захтева и основне инфраструктуре.

Европски суд за људска права је најпре размотрио питању да ли подносилац представке може тражити заштиту од дискриминације на основу инвалидитета свога сина. Суд је по први пут по својој јуриспруденцији појаснио да је "наводни дискриминаторни третман подносиоца представке због инвалидитета његовог детета, са којим има блиске личне везе и о коме се стара, представља облик инвалидности дискриминације обухваћене чланом 14 Конвенције" **(пар. 58)**.

Суд је прихватио став подносиоца представке да је приступачност елемент елементарне инфраструктуре. Тиме је нагласио важност приступачности особама са инвалидитетом као "кључ за откључавање" приступа другим основним правима. ... По оцени суда, "Непостојање лифта, засигурно је ометало квалитет живота породице подносиоца представке, а посебно његовог сина у сличној мери у којој би то доживела радно способна особа да, на пример, има стан на трећем спрату стамбене зграде коме не може да приступи или због тога што има ограничен приступ релевантној комуналној инфраструктури" **(пар. 82)**

Суд је сматрао да су домаћа тела заузела превише рестриктиван строг у вези с конкретним предметом подносиоца представке, не узимајући у обзир специфичне потребе подносиоца захтева и његове обитељи приликом примјене услова који се односи на 'основне инфраструктурне захтеве' у његовом предмету, за разлику од других предмета у којима су елементи попут површине стана или приступа струји, води и осталим комуналним услугама, могли указивати на адекватне и довољне основне инфраструктурне захтеве" **(пар. 86)**.

Суд је закључио да је дошло до повреде члана 14. Европске конвенције (забране дискриминације) заједно са чланом 1. Протокола 1 (право на имовину).